

Pròleg

Al llarg de la Guerra Civil Espanyola hi hagué arreu de Catalunya tot de persones que feren l'impossible per fugir de l'autoritat dels que aleshores s'anomenaven «rojos».

Entre ells hi hagué els emboscats. Persones que, a redós de la cobertura de boscos, llocs rurals aïllats o de muntanya allunyats de les ciutats i llocs més poblats, s'amagaren en la solitud dels encontorns esperant la fi de la guerra, el triomf dels franquistes i alhora evitar anar al front en ser cridades a files les seves quintes. És sabut que fou a la Catalunya profunda on més abundaren els emboscats, però va ser a la comarca del Solsonès on n'hi hagué un nombre més alt. La massa forestal, el seguit de valls trencades, la relativa proximitat a les ciutats del país i alhora a la frontera de França, i la munió de nuclis de població dispersa en masies de tota mena era un aliat inestimable per a tots aquells que hi tenien contactes i relacions familiars o coneixences segures de confiança.

El dietari de Josep Ballester i Castellet és un magnífic exemple de la vida quotidiana d'un embocat i de tot el que visqué durant l'any que va romandre pels volts de la masia Bonfills de Vallmanya de Pinós, fins que, amb l'ocupació franquista, la guerra arribà a la seva fi a Catalunya.

La foto que apareix a la coberta és un veritable testimoni gràfic d'un emboscacat. En un fons de bosc mediterrani de pins i matolls, hom hi pot veure un jove equipat amb boina per a encarar les inclemències del temps en una zona de temperatura dura, així la boina és útil per fer front al fred, la pluja, el sol, el vent; la bóta, per a fer apaivagar tota mena de set; l'escopeta de caçador, que serviria més d'ajuda per a caçar i atemorir que no per a fer accions armades; la pistola, de 7,65 mm, de la qual l'emboscacat fa esment sovint, tota una menció que recorda que està fora de la llei republicana, en una guerra, i tota precaució de defensa és necessària; les espadenyas, amb mitjons gruixuts, els pantalons de vellut, el cinturó de cuir i la camisa fosca, són els complements per fer-se tan poc visible com sigui possible.

En Josep Ballester i Castellet és un emboscacat de Sabadell que va anar a amagar-se al terme de Palà i voltants. El seu pare fou un mestre d'escola que en emigrar a Sabadell obtingué un càrrec directiu a "la Caixa". Tot fa creure que era un home moderat, català i catalanista, que educava els seus fills en l'esperit de país i que en veure la força impetuosa d'una revolució imparabile, impulsà els seus fills a, primerament, salvar la vida tot esperant, erròniament però, que el triomf franquista els tornaria la Catalunya d'avantguerra. Estava emboscacat el protagonista, també el seu germà i centenars d'altres joves en edat militar o no, que evitaven l'autoritat republicana.

El dia a dia del que feia Josep Ballester i Castellet ens mostra una vida si es vol un pèl monòtona, fins i tot repetitiva, però amanida amb tota mena d'ensurts. Vivien fora de la llei en temps de guerra, sabent que

el SIM (Servei d'Informació Militar) els cercava de forma afanyosa per a detenir-los i, cas de no culpar-los d'algun delictes més greu, enviar-los al front.

Un any d'una intensa vida religiosa clandestina. Moltes hores a l'amagatall les omplia llegint. Llegint què? Llibres d'autors catalans, de plena catalanitat, tot i que les circumstàncies del conflicte fratricida havien abocat els seus lectors i seguidors creients, joves de pensament polític moderat o políticament poc compromesos, a dipositar les esperances en el triomf franquista.

Havien de fer vigilància, fent de sentinelles en llocs on es pogués localitzar qualsevol moviment sospitós; i que sense el suport total de persones de les masies properes i gent amiga que els donava ànims i menjar mai no haguessin pogut resistir. D'emboscats, al Solsonès n'hi hagué a centenars, fins i tot hi ha un fosc episodi d'organitzar-los no se sap si per a captar-los militarment o per a fer-ne una gran batuda, però és un valuós testimoni directe d'un protagonista que explica de forma precisa un fet del qual hom en tenia informació boirosa.

També hi havia la temptació de fugir a França, però a causa del preu dels guies i la incertesa sobre la seva actuació, la majoria d'emboscats quedaren malvivint en caus i cabanes amagades i saltant d'un lloc a un altre, fugint de detencions, cercant conills, ocells, etc., i tot el que pogués apaivagar la gana inescotable o bé ajudant els pagesos en la feina.

Aquest és un testimoni riquíssim de la vida dels emboscats. Sense fer filosofia, mostrant més la impressió del moment que no una concreta i explícita

idea política, tot explicant el dia a dia, ens endinsa en un món massa desconegut que afectà molts llocs de la rereguarda de Catalunya durant la guerra civil.

Josep Maria SOLÉ i SABATÉ

Aquest llibre transcriu el dietari que va dur Josep Ballester i Castellet mentre va estar emboscat a la casa de Bonsfills, entre el març del 1938 i el febrer del 1939.

L'original es va escriure a llapis. Quan el 2010 Josep Ballester va voler fer-lo públic, es va trobar que el pas del temps havia aclarit el grafit i va témer la pèrdua del manuscrit. El seu fill Esteve va escanejar i manipular la imatge per a poder-la fer llegible.

Tot i haver passat més de setanta anys entre els fets i la seva publicació, Josep Ballester va poder recordar tots els noms en clau que havia fet servir per a escriure el dietari, precaució que va prendre per si era capturat per l'exercit republicà. Ho va recordar tot excepte una cosa: «estudiar àlgebra». Així doncs, s'ha transcrit directament. La fidelitat a l'original ha estat el criteri utilitzat per a la posada en pàgina. S'ha conservat el llenguatge original i només s'ha corregit allò que s'ha considerat que podia dificultar la comprensió del lector. D'aquesta manera, s'han respectat els barbarismes i les grafies no normatives, tal com es troben escrites en el manuscrit original.

Les fotografies de la dècada de 1930 que apareixen a l'apèndix i a la coberta, les ha tret a la llum, arran de la voluntat de publicar aquest llibre, Ferran Ballester i Rodríguez, fill d'Esteve Ballester i Castellet (1914-1978).

DISSABTE, 12 DE MARÇ DE 1938

A Sabadell, on resideixo amb la meva família:

De bon matí a les cinc em llevo per a desertar de l'exèrcit de la República, ja que en lloc d'incorporar-m'hi en ésser cridada a files la meva lleva, del 1940, em dirigeixo en direcció contrària, amb bicicleta, cap a Vallmanya de Pinós evitant passar per Manresa i el control consegüent; per tant emprenc la ruta de Castellar del Vallès, Sant Llorenç Savall, Monistrol de Calders, Artés —on tinc un ensurt en trobar-me casi enmig d'una gran manifestació contra els emboscats-desertors, que m'obliga a canviar de ruta, per prudència i no ficar-me enmig de tota aquella gent—; en lloc de tirar enfront cap a Pont de Cabrianes i Sallent, viro a la dreta cap a Avinyó i Balsareny, on, jugant-me-la, entro en un bar de la FAI per a refer-me i esmorzar una mica, doncs ja devien ser les deu i mitja del matí; allí se m'acosten un parell d'homes i em pregunten: «Què, company, voltant-la?». «Sí, nois», els responc, «miro de trobar alguna cosa per "jalar" perquè per avall ens fotem de gana». «Doncs que tinguis sort» em responen, «perquè per aquí la teca també escasseja». I res més. Acabo d'apurar una cervesa i segueixo viatge cap a Síria. I pensar que en el paquet de la bicicleta, a més d'alguns articles nous de vestir i calçar (com per a fer intercanvis amb aliments) hi portava

un revòlver del 7,65. Total, que des de Sabadell, lloc on residia i d'on havia sortit, fins arribar a Sùria, ja havia fet vuitanta quilòmetres. I em trobava bastant defallit. Afortunadament a la gran pujada de Sùria a Palà, vàreig poguer agafar-me rere el cotxe de línia (un «galta negra», que diuen) i vàreig pujar de franc fins a dalt, a Can Sivila, per baixar, ja sol, fins a Palà, lloc d'on sóc fill i on residírem fins a primers de febrer del 1921, data en què tota la família —composta de pare, mare i quatre fills, dels quals jo n'era el menor— ens traslladàrem a Sabadell, on el pare passà de mestre d'escola de Palà a treballar de vàries coses, fins que assumí el càrrec de subdirector de la Caixa de Pensions una vegada aquesta fou establerta a Sabadell.

Per totes aquestes circumstàncies resulta bastant comprensible que, per les moltes amistats que deixàrem a Palà, aquestes busquessin acolliment en alguna de les vàries masies ubicades per aquells emboscats termes per al meu germà Esteve, en desertar aquest de l'exèrcit de la República en un dels permisos concedits després d'una estada a les trinxeres del front d'Osca; això s'esdevingué el 12 d'octubre del 1937, quan el meu germà Esteve fou acollit a la masia de Bonsfills, composta pel matrimoni Pepito Bonsfills i Mercè Cots, pares de cinc fills, els següents: Roser, Montserrat, Lourdes, Josep Maria i Carmel (el més menut, de casi un any d'edat). El seguiren en Ramon, germà d'en Pepito, i tres monges exiliades a la casa: la tia d'en Pepito; la Pilar, germana de la mestressa, la Mercè, i la bona i inefable Carmeta, companya de convent de la Pilar, que exercia de cuinera a la casa Bonsfills d'una manera circumstancial, naturalment. També hi havia un mosso, en Salvador; a més del pastor, en Lluís; el seu germà Manel i dos o tres més,

tots refugiats de les lleves de guerra com el meu germà Esteve. D'aquí ve que l'amo Bonsfills, en comentar amb ell la possibilitat que potser aviat cridessin la meva lleva, del 1940, em digué que si també volia desertar ara ja sabia el camí de la masia, on seria un més a la colla diguem-ne d'«emboscats», vocable amb què a partir de llavors fórem anomenats. No cal dir que jo no deixava d'esperar aquest oferiment i, amb aquesta tranquil·litat, tornarem a la nostra casa de Sabadell després de passats els dies de Nadal entre aquella bona gent.

I tornant ara al viatge en qüestió, haig de remarcar que no em vàreig parar a Palà sinó que, seguint per la carretera a Salo, després d'aquest poblet vàreig deixar la carretera per baixar a la riera pel camí veïnal a la masia Roquerols, on solíem fer parada abans d'arribar a Bonsfills; després d'un bon dinar vàreig reprendre la ruta seguint riera amunt, amb la bicicleta a coll, fins a tornar a la carretera ja passat un bon tros d'on l'havia deixada abans. Segons em vàreig assabentar uns dies després, això de no tornar a la carretera pel mateix camí d'anada em salvà d'un cotxe de policia que arribà a Roquerols instants després d'haver-ne sortit jo. A la fi vàreig arribar feliçment a Bonsfills, amb petons i abraçades per tot arreu; devien ser les cinc de la tarda. Se m'assignà l'habitació del meu germà Esteve, on teníem un llit per als dos. Aquest llit el construï l'emboscat Joan, que era de Navàs i ebenista d'ofici.

DIUMENGE, 13 DE MARÇ DE 1938

De bon matí, abans d'esmorzar, missa clandestina a la mateixa casa, oficiada per mossèn Pere, amb

ornaments i tot. Aquest sacerdot també estava refugiat a la casa, encara que no era de les lleves cridades per a la guerra i era bastant gran, d'uns cinquanta anys i pico d'edat. Ja en l'anterior visita de Nadal celebrà la missa amb tota solemnitat. En fi, com que els capellans eren perseguits, en resultava un refugiat més, si bé quasi diàriament baixava a Roquerols a buscar el diari i la correspondència, camí que fèiem en poc més de mitja hora.

Més tard, amb la xicalla de la casa hem jugat amb la meua bicicleta, que de pas he netejat i untat per a tenir-la en condicions. Quant al transcurs de la guerra, es van oïnt explosions llunyanes, probablement al front d'Aragó. Quant als «guerrers» de la casa, es dediquen a la càrrega de cartutxos d'un parell d'escopetes de caça de què disposen, cosa que jo també intento fer amb dues o tres beines ja explotades del meu revòlver de 7,65 mm. Per la tarda ens dediquem a jugar als escacs amb en Joan de Navàs i, al mateix temps, ensenyem de jugar-hi a en Josep Maria, hereu de la casa, d'uns vuit o nou anys d'edat.

DILLUNS, 14 DE MARÇ DE 1938

Després d'esmorzar les ja tradicionals llesques de pa torrat a la llar de foc, m'encarrego d'entretenir el menut Carmel durant una bona estona i surto poc després amb en Joan de Navàs i l'Esteve, el meu germà, cap a la font dels Osolls, a tallar un boix que en Joan transformarà en objectes artístics a còpia de retallar-lo i esculpir-lo amb el ganivet.

Tornats a la casa, hi trobem mossèn Tristany, transformat en «bisbe» clandestí de la demarcació, el qual ens porta bones impressions del transcurs

de la guerra i marxa tot seguit després de dinar. A la tarda es presenta el xofer del general roig Pozas i altres acompanyants; ja detectarem llur cotxe quan s'acostava a la casa, la qual cosa motivà la fugida dels emboscats, naturalment i sense gaire alarma, ja que sols venien per a fer, com altres vegades, un bon àpat a compte de la casa i explicar unes quantes tonteries per a marxar tot seguit. Encara tinguérem temps de pujar llenya per a la llar de foc i els pesants coves de la bugada des de baix al safareig, i per a pelar també les patates per al sopar. Abans, però, baixàrem al molí de la riera a donar l'aigua de la dinamo per a la llum elèctrica. Existia un dispositiu per a donar la llum des de la casa, però estava avariats i sense recanvis a causa de la guerra, motiu pel qual convenia baixar al molí de la riera per a donar o tancar l'aigua d'un petit embassament; hi havia una dinamo però sense acumulador.

DIMARTS, 15 DE MARÇ DE 1938

En Joan de Navàs va a la veïna masia de l'Oliva a realitzar alguns treballs d'ebenisteria, que és el seu ofici. L'Esteve i jo passem el matí entretenint el petit Carmel una altra estona i passem més tard a llegir una mica al bosc, mentre arriben a la casa en Pepet i un seu cosí, emboscats tots dos, que es queden a dinar i marxen després, mentre nosaltres passem la tarda fent llenya i pujant-la a dalt la casa.

DIMECRES, 16 DE MARÇ DE 1938

Oïm moltes explosions llunyanes del front de guerra, on sembla que hi ha alguna activitat. A la casa es decideix matar un porc, però ha d'ésser clandesti-